

Svetovna književnost v berilih za splošno srednješolsko izobraževanje po letu 1945

Jožica Jožef Beg, Novo mesto

Uvod

Šola ima pomemben vpliv na oblikovanje kanona, saj je od uvrščanja avtorja v učni načrt za književnost in posledično v izbor besedil za berilo odvisno, ali bo določeni avtor kanoniziran ali ne. V prispevku bom predstavila, kako se je razvijal šolski literarni kanon za svetovno književnost v slovenskem prostoru po letu 1945 ter predstavila seznam kanoniziranih avtorjev in besedil, ki sem ga oblikovala na podlagi analize 46 zvezkov 12 sestavov beril za splošno srednješolsko izobraževanje od leta 1945 dalje.

Za učbenik, namenjen branju pri književnem pouku, so v slovenskem prostoru v rabi različni izrazi: čitanka, berilo, učbenik za književnost. Berilo je zbirka literarnih besedil, izbranih v skladu s cilji učnega načrta in opremljenih z ustreznim didaktičnim instrumentarijem. Predstavlja temeljno gradivo, namenjeno učencem pri sodobnem književnem pouku, ki je osredotočen na »usposabljanje dijakov za dejavno komunikacijo z literaturo« (Krakar Vogel 2004: 39). Besedila v njem so lahko razvrščena po recepcijskem, literarnozgodovinskem, literarnoteoretičnem načelu ter/ali načelu nacionalne oz. mednarodne primerljivosti in pomembnosti (Žbogar 2000). Za našo šolsko prakso po tradiciji večinoma velja, da ne glede na osnovno načelo izbiranja na izbiro književnih vsebin odločilno vpliva kanoniziranost in reprezentativnost besedila. Književni kanon je izbor besedil, avtorjev ter nanje vezanih razvrstitev, interpretacij in vrednot, ki jim zaradi velikega odziva v različnih javnostih v neki kulturi pripade položaj izbranosti, »nadzgodovinskosti« in reprezentativnosti. Gradijo ga tako institucije založništva, kritike, nagrajevanja, literarnozgodovinskega interpretiranja in klasificiranja kakor tudi plebiscit dolgega trajanja – trajna priljubljenost med bralci (Juvan 2006: 214), v kulturnem spominu pa ga vzdržuje predvsem šolstvo, saj so kanon tudi dela, »ob katerih poteka šolanje bralne in literarne sposobnosti« (prav tam). Kadar govorimo o književnem kanonu za šolske potrebe, mislimo na reprezentativna besedila svetovne književnosti in klasike nacionalne literature. Domači kanon predstavljajo temeljna besedila iz slovenske književnosti in naj bi prispeval k oblikovanju nacionalne identitete, medtem ko svetovni kanon predstavlja temeljna besedila v svetovni književnosti, ki naj bi jih poznalč vsak slovenski izobraženec.

Izbor besedil iz svetovne književnosti v srednješolskih berilih

Po letu 1945 je bilo v splošnem srednješolskem izobraževanju v različnih obdobjih v uporabi 11 sestavov beril, ki vključujejo tudi svetovno književnost. V njih prevladuje literarnozgodovinski kriterij za izbiranje besedi. Izjema je sestav *Sodobno berilo za višje razrede srednjih šol (1947-1949)*, ki vključuje za tisti čas politično in ideološko neoporečna besedila, v katerih prevladuje vojna tematika. Po trdnejšem literarnoteoretičnem kriteriju

(glede na zvrsti in tematske sklope) je zasnovan tudi četrti zvezek učbenika za književnost v usmerjenem izobraževanju (1984), podobno razvrstitev besedil pa so ohranili tudi avtorji četrtega zvezka Berila (1990, 1994).

Na razmerje med domačo in svetovno književnostjo v berilih prav gotovo vplivajo konkretne okoliščine, v katerih se v nekem šolskem sistemu uresničuje književni pouk, kot so predmetnik, splošni cilji programov, pa tudi politični, ideološki idr. dejavniki (Krakar Vogel 2004). Od leta 1945 je bila svetovna književnost v učne načrte in s tem tudi v berila vključena v različnem obsegu, večinoma pa je bila dana prednost nacionalni književnosti, kar je spričo tega, da ima šolski pouk književnosti pomembno vlogo pri vzgajanju narodne zavesti, občutka narodne pripadnosti in identitete, popolnoma razumljivo. Tako tudi ne preseneča, da sta med letom 1945 in 1961 dva učbeniška sestava za srednje šole vključevala le slovensko književnost. Pri prvem, ki ga je pripravila Marja Borštnik s sodelavci in je izšel v letih od 1945 do 1949, je bila sicer odločitev za slovenske avtorje verjetno programske narave, saj naj bi Anton Ocvirk pripravil posebno berilo z besedili iz svetovne književnosti, vendar tudi sestav *Slovensko berilo IV do VII*, po reformi leta 1958 *V-VIII* (Merhar idr. 1950 – 1951) ni vključeval svetovne književnosti (Božič 2010: 149–150). Književni pouk je bil usmerjen k vzgoji za slovenstvo in socializem, učitelji slovenščine pa so imeli nalogo, da so

mlademu človeku pokazali tudi slovenske pesnike in pisatelje od Linharta do Prežih, pa bo moral pošteno priznati, da imamo Slovenci vrsto umetnikov domačega formata, ki nam vedo v prikupni obliki marsikaj tehtnega povedati o našem narodnem življenju, poleg njih pa tudi Prešerna, Cankarja, Zupančiča in morda še katerega, ki bi spričo globoke človečanske vsebine in dognane umetniške oblike svojih del prenesli tudi najstrožja merila in jih lahko mirno uvrščamo tudi med vrhove svetovne književnosti. Ravno tako ljubezen in pažnjo moramo posvečati tudi drugim južnoslovanskim literaturam (Mahnič 1955/56: 298).¹

¹ Mahničovo poročilo o anketi med srednješolci na ljubljanski gimnaziji je pokazalo, da je bila kljub populariziranju nacionalne književnosti bolj priljubljena tuja literatura, saj »izmed domačih avtorjev nižješolci bero najrajši Finžgarja in Jurčiča, nato pa Bevkove in Seliškarjeve mladinske povesti ter Milčinskega humoreske, izmed tujih pa sta jim najbolj pri srcu Jules Verne in Sienkiewicz, poleg njiju pa še Defoe, Andersen, London in Twain. Številni med njimi so ob téj priliki prostodušno priznali, da je poleg A. C. Doylea in podobnih avtorjev detektivk njihov prisrčnik Kari May. /.../ Večjo zaskrbljenost povzročajo izpovedi nekaterih četrtošolcev, ki jim preprosti slovenski pisatelji ne zadoščajo več in v pubertetnem nemiru in radovednosti skrivaj segajo po neprimernem tujem branju: po Boccacciu, Dumasu, Stendhalu, Flaubertu in Zolaju. Do teh avtorjev, ki so z izjemo Dumasa brez dvoma veliki umetniki, a nikakor ne sodijo v četrtošolsko branje, so otroci po vsej priliki prišli takole: Dumasa so pred leti na debelo kupovali v kioskih, za Gospo Bovaryjevo ter Rdeče in črno so dobili skomine v kinu, novele iz Dekameronu jim je nasvetoval že izkušen prijatelj, Človeka-zver pa nepremišljeno dal v roke uslužbenec v javni knjižnici. V osmi pa v dijaškem čtivu realistični avtorji prejšnjega stoletja in tudi sodobniki, Rusi, Francozi, Angleži in Američani, skoraj docela prevladajo. Tabela o branju med višješolci kaže, d anajbolj cenijo naslednje tuje pisatelje: Sienkiewiczza (toda le v peti in šesti), Dickensa in L. N. Tolstoja (v vseh razredih) ter Stendhala, Dostojevskega, Remarqua, Hemingwaya (v sedmi in osmi)« (Mahnič1955/56: 293–294).

Izrazito ideološko je bilo zasnovano *Sodobno berilo za višje razrede srednjih šol* (1947–1949), v katerem so besedila iz srbske in makedonske književnosti v cirilici, večina prevedenih besedil je iz ruščine, glede na temo pa prevladujejo besedila o vojni. V Med 71 besedili je sicer 17 ali 23,9 % delo tujih avtorjev, med katerimi so le trije avtorji iz neslovanskega okolja (v drugem zvezku francoski pisatelj Luis Aragon² z besedilom *Ovaduh*, ki ga je iz francoščine prevedel Janez Gradišnik, v 3./4. zvezku (v eni knjigi) pa besedilo *Iz razgovora s kitajskimi književniki*, ki ga je zapisal kitajski voditelj Mao Ce Tung (brez podatka o prevajalcu in viru besedila), in pesem Spominu Georgija Trepelasa, ki jo je iz grških pesmi odpora prevedel Igo Gruden. Med prevedenimi avtorji so še ruski pripovedniki Aleksej Tolstoj, Ivan Živjanov, A. Serafimovič, Elmar Grin,³ Mihail Šolohov, A. Avdejenko ter dramatik Konstantin Simonov, bolgarski pesnik Mladen Isaev, poljska pisateljica Vanda Vasilewska, slovaška avtorja Jan Kostra in Peter Jilemnicky ter češki pisatelj Jan Drda. V izboru kasnejših sestavov najdemo le ruskega pripovednika Mihaila Šolohova, ki je tokrat predstavljen z odlomkom iz romana *Zorana ledina* (iz ruščine prevedel Severin Šali). Dela 23 ali 32,4 % jugoslovanskih avtorjev so neprevedena, srbska in makedonska besedila celo v cirilici. Zanimivo je, da je v izbor med 68 avtorji kar 9 ali 13,2 % avtoric (ena iz poljske književnosti, dve avtorici iz jugoslovanskih književnosti, šest iz slovenske književnosti). To je najvišji odstotek žensk v povojnih slovenskih berilih, kar je verjetno posledica povojnega razpoloženja, ki je bilo naklonjeno vključevanju žensk v aktivno oblikovanje nove družbe. O uporabi berila (tako kot o njegovem nastanku) ni dosegljivih nobenih podatkov in tudi Z. Božič (2010) v svojem natančnem pregledu beril tega sestava ne predstavlja, vendar pa je sestav zanimiv kot ilustracija in dokument dobe, ko je bila literatura v našem kulturnem prostoru najbolj podrejena aktualni politiki.

V berilih iz šestdesetih in sedemdesetih let se kaže ponovno navezovanje na zahodne književnosti, medtem ko berila v usmerjenem izobraževanju predstavljajo literaturo kot nosilko določenih idej. Posebno prelomnico za izbiro besedil pa predstavlja osamosvojitveno leto 1991, kajti do tedaj se je v vseh berilih po letu 1945 kazala pripadnost jugoslovanski državi tudi v povečanem izboru besedil iz južnoslovanskih književnosti, ki je bila v nekaterih sestavih zajeta v samostojnem poglavju, ločeno od nacionalne in svetovne književnosti, v nekaterih sestavih celo v izvirniku. Po letu 1991 je prišlo do prenove učnega načrta za slovenščino, saj je bilo potrebno književne vsebine uskladiti z novimi političnimi razmerami. Iz učnih načrtov in posledično iz beril je izpadel sklop jugoslovanskih književnosti. Večina južnoslovanskih avtorjev je iz izborov po letu 1991 izginila; le nekateri so dobili mesto med predstavniki svetovne književnosti: Borislav Stanković (*Nečista kri*, Berilo 2), Ivo Andrić (*Potovanje Alija Đerzeleza*, *Most na Drini*, Berilo 3), Miroslav Krleža (*Gospoda Glembajevi*, Berilo 3). V kasnejših sestavih je nekoliko več južnoslovanskih avtorjev našlo prostor v Branjih (poleg zgoraj navedenih še Hanibal Lučić, Marin Držić in Petar Petrovič Njegoš), v

² Luis Aragon, roj. Louis Andrieux (3. oktober 1897 - 24. december 1982), francoski pesnik, pisatelj in urednik, dolgoletni politični podpornik komunistične partije (http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Aragon, 16. 3. 2011).

³ Pravo ime Aleksander V. Jakimov (<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Elmar+Grin>, 16. 3. 2011).

najnovjšem sestavu, to je v *Umetnosti besede*, pa sta v poglavju Uvod v književnost z besedilom predstavljena hrvaški pesnik in mladinski pisatelj Grigor Vitez (pravljica *Zrcalce*) ter srbski pesnik Vasko Popa (*Če bi jablana znala govoriti*). Očitne spremembe se po osamosvojitvi Slovenije kaže tudi v obravnavi biblijskih besedil. Do tedaj so namreč srednješolci spoznavali le Staro zavezo kot del hebrejske književnosti, v posodobljenem Berilu 1 se psalmu Iz globočine in Visoki pesmi pridruži Prilika o izgubljenem sinu, v berilih novejše generacije, usklajene z učnimi načrti iz leta 1998 in 2008, pa je Biblija (Stara in Nova zaveza) dobila samostojno poglavje.

Sočasno z vsebinskimi spremembami so se v devetdesetih letih pričele spremembe tudi na področju književne didaktike, ki so zahtevale uvajanje sistematičnega dialoga učencev z literarnim besedilom, zato se je po sprejetju učnega načrta pokazala potreba sodobnem berilu oz. učbeniku za književnost. To je sovpadalo z razvojem in s pluralizacijo založništva. Dotlej je namreč veljalo, da je bila na primer založba Mladinska knjiga specializirana za izdajanje osnovnošolskih učbenikov, Založba Obzorja Maribor in Državna založba Slovenije (danes DZS) pa sta izdajali srednješolska berila. V zadnjih dveh desetletjih takšna delitev trga ne drži več, pojavile pa so se tudi manjše založbe, ki so ravno tako pričele izdajati šolsko gradivo. Tako lahko danes učitelji izbirajo med tremi sestavi beril oz učbeniki z berilom, ki so usklajeni s spoznanji sodobne književne didaktike, razlikujejo pa se po številu besedil in obsegu literarnovednih razlag.

Razmerje med svetovno in domačo književnostjo se je v berilih spreminjalo večinoma v korist slovenske književnosti, kar je zaradi vloge nacionalne književnosti pri oblikovanju kulturne in jezikovne identitete naroda popolnoma razumljivo. Največji delež svetovne književnosti je v berilih za prvi letnik, saj se pregledi literarnega razvoja začnejo s starimi književnostmi (orientalske književnosti, antična književnost), besedila slovenske književnosti pa »nastopijo« šele v srednjem veku z *Brižinskimi spomeniki*. Delež slovenske književnosti bi bil še dosti manjši brez besedil ljudskega slovstva, med katerimi je v vseh izborih le balada *Lepa Vida*. Če izvzamemo sestava, ki svetovne književnosti sploh ne vsebujeta, je najmanjši delež svetovne književnosti v berilih za usmerjeno izobraževanje, največji pa v sestavu *Umetnost besede*. *Umetnost besede 1–4* je edino berilo po letu 1945, ki vsebuje večji delež avtorjev (58,4 %) in besedil (52,3 %) svetovne književnosti kot slovenske, kar je morda dobro za razvijanje medkulturne zavesti, precej manj pa za oblikovanje pozitivnega odnosa do nacionalne književnosti.

Tabela 1 Razmerje med svetovno in slovensko književnostjo v *Svetu književnosti*, *Branjih* in *Umetnosti besede*.

	Število avtorjev				Število besedil			
	Svetovna književnost		Slovenska književnost		Svetovna književnost		Slovenska književnost	
	f	%	f	%	f	%	f	%

Svet književnosti	37	42	51	58	55	37,4	92	62,6
Branja	188	50,5	184	49,5	308	41,8	429	58,2
Umetnost besede	90	58,4	64	41,6	168	52,3	153	47,7

Šolski literarni kanon svetovne književnosti

Iz pregleda beril iz šestdesetih in sedemdesetih let lahko ugotovimo, da so politične kriterije že v obsežnih antoloških berilih *Slovenska književnost/Svetovna književnost* izpodrinili literarnovedni kriteriji, ki so z izjemo obdobja t. i. skupnih jeder v usmerjenem izobraževanju, ko je bila evropska oz. svetovna književnost ponovno skoraj izrinjena iz slovenskih beril, ostali temeljni kriterij za izbor besedil v berilih. Analiza različnih sestavov kaže, da se je že v šestdesetih letih izoblikoval šolski literarni kanon svetovne književnosti, ki ga niso prezrli niti avtorji beril v usmerjenem izobraževanju, ko je bil delež svetovne književnosti najmanjši. Tako lahko rečemo, da so v slovenskem prostoru kanonizirani naslednji avtorji: Homer, Sofokles, Dante Alighieri, Boccaccio, Cervantes, Shakespeare, Molière, Puškin, Tolstoj (Vojna in mir). Večinoma se v učbenikih pojavljajo še Sapfo, Ovid, Petrarca, Goethe, Gogolj, Dostojevski, Balzac, Flaubert, Zola, Ibsen, Baudelaire, Garcia Lorca, Kafka, Joyce, Sartre, Camus, Beckett in Ionesco med neavtorskimi besedili pa je potrebno za zadnje desetletje posebej izpostaviti biblijska, saj so v berilih po letu 2000 predstavljena v samostojnem poglavju: v večino izborov je vključena Visoka pesem, tudi psalm Iz globočine, po letu 2000 tudi Prilika o izgubljenem sinu. Od Berila 4 (1990) je redno del šolskega bralnega seznama tudi Gabriel Garcia Márquez, predstavnik magičnega realizma, ki ga kot edinega neevropskega avtorja lahko uvrstimo v slovenski šolski kanon svetovne književnosti.

Berila so vezana na aktualni učni načrt, zato imajo sestavljavci le malo možnosti za odstopanje. Slovenski učni načrti praviloma predpisujejo obsežne sezname obveznih in izbirnih vsebin in vsa besedila naj bi bila na voljo tudi v berilu. Za primer si oglejmo sestave, ki so v uporabi v zadnjem desetletju: *Svet književnosti*, *Branja in Umetnost besede*. Zaradi vezanosti na učni načrt je vseh treh sestavih izbor besedil v obveznem delu skoraj identičen, s tem da je v *Branjih*, ki so antologijsko berilo obvezni del označen s posebnim znamenjem. Najmanj dodatnih izbirnih besedil ima učbenik Svet književnosti, ki se dosledno drži učnega načrta iz leta 1998. Umetnost besede že upošteva tudi učni načrt iz leta 2008, tako da je izbor razširjen z dodatnimi besedili iz posodobljenega učnega načrta. Temu sledijo temu tudi posodobljena Branja (2008–). To je glede na definicijo berila tudi pričakovati, vendar nekoliko moti podobna, pogosto kar identična izbira odlomkov. Še posebej je moteče, ker pregled različnih sestavov beril pokaže, da vse generacije srednješolcev spoznavajo posamezna klasične besedila ob istem odlomku. V prvem zvezku so na primer stalnica iz *Iliade* Hektorjevo slovo od Andromahe in Hektorjeva smrt,⁴ iz *Kralja Ojdipa* prizor s Tejreziasom, iz *Božanske komedije* zgodba grofa Ugolina, balkonski prizor iz *Romea in Julije*, Hamletov monolog (v *Svetu književnosti* Župančičev prevod, v ostalih dveh berilih Jesihov),

⁴ Le V. Gregorač (1977: 30) je v svoje berilo uvrstila Priamovo prošnjo Ahilu, naj mu izroči Hektorjevo truplo.

Novela o sokolu in *Prvo don Kihotovo viteško dejanje* (vsa tri berila). Za nov prevod so se avtorji *Umetnosti besede* odločili na primer pri *Tartuffu* – namesto Župančičevega so izbrali prevod Aleša Bergerja. Če na tržišču nastopajo konkurenčna berila, bi bilo smiselno, da so daljša besedila predstavljena z različnimi odlomki. Težko je verjeti, da sta med 24 spevi *Iliade*, ki velja nesporno za kanonsko besedilo, reprezentativna le dva odlomka.

Pri izboru besedil iz svetovne književnosti v slovenskih berilih po letu 1945 se torej zdi, kot da niso kanonizirani le avtorji in njihova dela, ampak celo odlomki iz daljših besedil in posamezne pesmi iz zbirk (glej tabelo), saj avtorji beril le izjemoma izberejo drug tekst. V tabeli 2 prikazujem avtorje in besedila, ki po mojih ugotovitvah predstavljajo šolski literarni kanon v slovenskem prostoru. Razdelila sem jih v dve skupini: prvo predstavljajo tisti avtorji, ki so vključeni v vsa povojna berila, neodvisno od vpliva trenutne politike. Pri tem upoštevam le berila, ki vključujejo tudi svetovno književnost, pri čemer namesto *Sodobnega berila za višje razrede srednjih šol* upoštevam *Slovensko čitanko* (1945), ki je bila sicer namenjena nižji gimnaziji, vendar so v njej zastopana tudi reprezentativna besedila iz svetovne književnosti. Večina avtorjev v prvi skupini je ustvarjalo v starejših književnih obdobjih, v večini beril pa so predstavljeni z istim odlomkom (navajam ga v zadnji koloni). V 2. skupino sem uvrstila avtorje, ki so vključeni v večino povojnih beril, vendar z različnimi odlomki oz. besedili. Če gre za stalni odlomek, ga ravno tako kot pri prvi skupini navajam v zadnji koloni. Verjetno bi bilo preglednico smiselno dopolniti s tretjo skupino, ki bi jo sestavljali avtorji 2. polovice 20. stoletja (tudi iz obrobne književnosti) in avtorice od Jane Austen dalje.

Tabela 2 Pregled avtorjev in besedil v šolskem literarnem kanonu.

Avtor	Delo	Zvrst/vrsta	Najpogosteje uvrščen tekst
1. skupina			
Homer	Iliada	ep	Hektorjevo slovo boj med Hektorjem in Ahilom
Sofokles	Kralj Ojdip	tragedija	pogovor s pastirjem
Sofokles	Antigona	tragedija	prepir med Kreontom in Hajmonom
Dante Alighieri	Božanska komedija	ep	Grof Ugolino
Giovanni Boccaccio	Dekameron	novela	Novela o sokolu
William Shakespeare	Hamlet	tragedija	monolog Biti ali ne biti
	Romeo in Julija	tragedija	pod Julijinim balkonom
Molière	Tartuffe	komedija	Orgon in Dorina
Goethe	Trpljenje Wertherja	roman v pismih mladega	različna pisma
Puškin	Jevgenij Onjegin	roman v verzih	Tatjanino pismo
Tolstoj	Vojna in mir	roman	Napoleon pred Moskvo
2. skupina			
/	Biblija	lirika	Visoka pesem, Psalm
Homer	Odiseja	ep	srečanje z Nausikao
Sapfo	/	lirika	Svatovska pesem
Horac	/	lirika	Epoda idr.

Ovid	Metamorfoze		Orfej in Evridika, Pigmalion
Katul	/	lirika	Blagoslov ljubezni
Francesco Petrarca	Soneti	sonet	Blažen bodi čas ...
Cervantes	Don Kihot	roman	»rešitev« fantiča
Gogolj	Revizor Plašč	drama novela	zaključni prizor pri »važni osebi«
Balzac	Oče Goriot	roman	Materino pismo Rastignacu
Flaubert	Gospa Bovary	roman	na poljedelskem sejmu
Dostojevski	Zločin in kazen	roman	Rodjeve sanje; pogovor z Marmeladovim, izpoved Sonji ...
Zola	Beznica	roman	pojedina
Ibsen	Strahovi	drama	zaključni prizor
Baudelaire	/	lirika	Sorodnosti, Harmonija večera
Wilde	Saloma	drama	Saloma opeva Johanaana
Garcia Lorca	/	lirika	Vitezova pesem
Kafka	Preobrazba	novela	uvodni del
Joyce	Ulikses	roman	Mollyjin monolog
Proust	V Swanovem svetu	roman	magdalenica; nehotni spomin
Sartre	Zaprta vrata	drama	zaključni prizor
Camus	Tujec	roman	zaključni del (s spovednikom)
Ionesco	Plešasta pevka	drama	g. Martin in ga. Martin
Beckett	Čakajoč Godota	drama	zaključni prizor
Márquez	Sto let samote	roman	različni odlomki

Pregled besedil pokaže, da se kanon svetovne književnosti v slovenskem prostoru ujema s tistim, ki ga je predstavil H. Bloom v svojem delu *Zahodni kanon* (2003). Zanimivo odstopanje se kaže pri Goetheju, saj očitno v našem okolju več šteje sentimentalni roman Trpljenje mladega Wertherja kot filozofska bralna drama Faust, ki jo Bloom postavlja na prvo mesto med Goethejevimi deli. Berila v šestdesetih in sedemdesetih letih ter sestava Branja in Umetnost besede upoštevajo tudi medbesedilni vidik (npr. Roman o Tristanu in Izoldi – Cervantes: Don Kihot; Homer: Odiseja – Joyce: Ulikses; Shakespeare: Romeo in Julija – Cvetajeva: Ofelija v zaščito kraljice; Shakespeare: Hamlet – Pasternak: Hamlet; Moliere: Tartuffe – Andrej A. Rozman: Tartif), v berilih, ki imajo dodana tudi vprašanje za delo z besedili, pa so pogoste primerjalne naloge. Oboje, medbesedilne navezave in primerjalne naloge, ima namen spodbuditi k razmišljanju o vplivu kanoniziranega besedila na druge ustvarjalce.

Vse kaže, da je dosti manj težav pri določanju kanoniziranosti, ko govorimo o predstavnikih starejših književnosti. To velja tudi za kanonske avtorje nacionalne književnosti. Mednje nesporno sodita Prešeren in Cankar, morda še Levstik, Jurčič, Jenko, Kette, Murn, Župančič in Kosovel, nato pa kanoniziranost ni več tako gotova.

V slovenskih srednješolskih berilih od šestdesetih let do konca stoletja je tudi očitna preztost avtoric. Na seznamu avtorjev, ki so redno v izborih učbeniških sestavov, sta namreč

le dve avtorici: Sapfo in Svetlana Makarovič. V nekaterih zvezkih posameznih sestavov ni niti ene avtorice in le v *Umetnosti besede* je zapisano pojasnilo o izrinjenosti avtoric iz kanona, več pa je o tem zapisanega v strokovni literaturi. Ana M. Sobočan (2008) opozarja na problem izrinjenosti avtoric iz učbeniških sestavov ter razpravlja o vplivu književnega pouka na oblikovanje identitete (tudi spolne) in pogledov na družbeno realnost, Irena Novak Popov (2008) pa načinja vprašanje statusa slovenskih pesnic v literarni vedi in izobraževanju ter se pri tem sprašuje o interesih v ozadju ustvarjanja, razlage in posredovanja literarnega kanona. Vpliv feminizma v literarni vedi se sicer kaže tudi v odpiranju možnosti za prevrednotenje literarnega kanona v slovenskem prostoru. Razprave o ženski ustvarjalnosti so morda vplivale na izbor avtorjev in besedil v učnem načrtu za slovenščino v gimnazijah, saj je že v učnem načrtu iz leta 1998 opaziti v izbirnem delu več avtoric, temu pa so sledila antologijsko urejena *Branja*, v katerih je med 372 avtorji 25 ali 6,7 % avtoric (iz svetovne književnosti 11), kar je največ doslej.

Zaključek

Pregled učbenikov kaže, da je kanon v slovenskem prostoru v drugi polovici 20. stoletja precej zaprt in se je vanj težko prebiti. Seznam avtorjev, uvrščenih v sestave berila, bi navsezadnje lahko oblikovali že ob prvih natančneje pregledanih sestavih, ki ju je uredil Janko Kos s sodelavci (Svetovna književnost 1962–1964; Slovensko berilo 1973–1975), saj so odstopanja le v času usmerjenega izobraževanja, pa še takrat predvsem glede književnosti 19. in 20. stoletja. Res je tudi, da so berila usklajena z učnimi načrti in že ti ne spreminjajo nabora reprezentativnih besedil, ob katerih naj bi gimnazijec oblikoval svoje literarne in družbene ideje, poglede, identitete itd. Po drugi strani tudi avtorji beril težko najdejo pogum in ponudijo še neznan odlomek iz klasičnega besedila, manj znano pesem kanonskega pesnika. Potreben bi bil ponoven premislek o vključevanju avtorjev iz obrobni književnosti, tudi iz književnosti sosednjih narodov. Več odprtosti bi bilo dobro pokazati pri vključevanju mlajših avtorjev in avtoric iz svetovne in nacionalne književnosti v učne načrte in berila, saj trenutni izbori niso ravno aktualni (večina avtorjev in celo odlomkov je že v sestavi iz šestdesetih let). Pri tako močni literarni kritiki (pa tudi pri tako pogostem spreminjanju učnih načrtov in nastajanju novih učbenikov oz. beril) pač ni potrebno, da avtor čaka na uveljavitev v učbenikih do srednjih let.

Viri

Neimenovan uredniški odbor, 1947: *Sodobno berilo za višje razrede srednjih šol, 1- 3./4. zvezek*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Bajec, Anton idr., 1945: *Slovenska čitanka in slovnica za prvi-četrty razred srednjih in sorodnih šol*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pirjevec, Dušan s sodelovanjem Staneta Miheliča in Janka Kosa (ur.), 1961: *Slovenska književnost. Izbrana dela in odlomki, 1. knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bohanec, Franček, Jamar, Marija, Kos, Janko (ur.), 1964: *Slovenska književnost. Izbrana dela in odlomki, 2. knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Kos, Janko s sodelovanjem Dušana Pirjevca in Staneta Miheliča (ur.), 1962: *Svetovna književnost. Izbrana dela in odlomki, 1. in 2. knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bohanec, Franček idr. (ur.), 1971: *Slovensko berilo za prvi, drugi, tretji, četrti razred srednjih šol*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Gregorač, Vera, 1977: *Slovenski jezik. Berilo z analizo, literarno zgodovino in teorijo. 1., 2., 3. 4., snopič*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Fatur, Silvo, 1981: *Književnost I., II.* Maribor: Obzorja.
- Bohanec, Franček idr., 1983: *Književnost III., IV.* Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko (ur.), Logar, Tine (ur.), 1987: *Berilo 1, 2, 3, 4.* Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko (ur.), Logar, Tine (ur.), 1993, 1994: *Berilo 1., 2., 3., 4.* Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko idr., 2000-2003: *Svet književnosti 1-4* Maribor: Obzorja
- Ambrož, Darinka idr., 2000-2003: *Branja 1-4. Berilo in učbenik za prvi letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Ambrož, Darinka idr., 2008-2010: *Branja 1-3. Berilo in učbenik za prvi letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Lah, Klemen idr., 2007-2010: *Umetnost besede. Berilo 1-4. Učbenik za slovenščino – književnost v 1. letniku gimnazij in štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Literatura

- Bajec, Anton, 1975–76: Jakob Šolar in čitankarji (ob 80-letnici Šolarjevega rojstva – 29. 4. 1896). *JiS* 21: 237–239.
- Božič, Zoran, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram: Demat..
- Dolenc, Janez, 1969: Težave z učbeniki za književnost na srednjih šolah. *Jezik in slovstvo* št. 5: 158-159
- Dolgan, Marjan, 1981: Pripombe k novemu učnemu načrtu za pouk književnosti v usmerjeni srednji šoli. *Jezik in slovstvo* št. 1: 27.
- Dovič, Marijan, 2004: *Sistemske in empirične obravnave literature Ljubljana*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Juvan, Marko, 2006: *Literarna veda v rekonstrukcij : uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Juvan, Marko, 1997: *Domači Parnas v narekovajih: parodija in slovenska književnost*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Juvan, Marko, 2009: Svetovni literarni sistem. *Primerjalna književnost* 32/ 2. 181-212.
- Karkar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Luštek, Vlasta, 1985: Rezultati ankete o pouku slovenščine v srednjem usmerjenem izobraževanju. *Jezik in slovstvo* 7/8, 260.
- Mahnič, Joža, 1955–56: Domače branje naših dijakov. *JiS* 10: 293-298.
- Novak Popov, Irena, 2008: Slovenske pesnice v literarni vedi in izobraževanju. V: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. (Obdobja 25 – Metode in zvrsti). Ur. B. Krakar Vogel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 113–128.

Sobočan, Ana M. , 2008: Branje kanona. V: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. (Obdobja 25 – Metode in zvrsti). Ur. B. Krakar Vogel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 99–110.

Virk, Tomo, 2007: *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja*. Ljubljana: Založba ZRC.

Žbogar, Alenka, 2000: Srednješolski učbeniki za književnost od 1975 do 1999. *Slovenščina v šoli* 6. 13–21.